

До Научното жури

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.д-р Венцислав Петров Стоянов

професор в ЮФ на ПУ „Паисий Хилендарски“ и в Институт за държавата и правото – БАН, научна специалност „Гражданско и семейно право“, за дисертационния труд „Действие на завета по българското наследствено право“ с автор задочен докторант Никола Петев Йовчев, за получаване на образователна и научна степен „доктор“, област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.6 Право.

Рецензентът е назначен за член на Научното жури със заповед РД-21-932/07.05. 2024г. на Ректора на ПУ „П.Хилендарски“

Уважаеми членове на Научното жури,

Никола Петев Йовчев е роден на 20.03.1995г. Средно образование завършва в ЕГ „Иван Вазов“ в Пловдив, а висше в ЮФ на ПУ „П.Хилендарски“. От 2021г. е задочен докторант по семейно и наследствено право в същия факултет. През същата година започва работа в Конституционния съд като правен експерт, ангажиран с изготвяне на справки и становища по съдебни дела. Като задочен докторант провежда семинарни занятия във факултета по дисциплините Гражданско право-обща част и Семейно и наследствено право.

Представената от докторанта дисертация е в обем на 251 страници, към които е добавена и библиографска справка. Самият труд е структуриран в шест глави, въведение и заключение – една класическа схема за оформяне на дисертационен труд, в която броят на главите зависи от виждането на автора. Прави впечатление значителният брой глави, но това е способ да се акцентира върху значимите юридически факти, свързани с темата.

Изложението започва с анализ на завета в Древен Рим, което е логично, тъй като началата на гражданското право обикновено се свързват с достиженията на римските юристи. След това се преминава към анализ на наследственото право в България, като акцентът е върху Закона за наследството от 1890 г. Глава първа от научния труд може да се определи като исторически преглед.

Втората глава от изследването е посветена на правната същност на завета. Авторът правилно се е спрял на неговите определящи характеристики – едностранна сделка, сделка *mortis causa*, безвъзмезден и отменим акт и формална сделка. В тази част от изследването са допуснати някои неточности и в непълна степен е разкрит формалният характер на акта. Завещанието е акт, който може да се извършва само от нотариус ,чл. 40 ал.1 т.3 от ЗННД – Закон за нотариусите и нотариалната дейност, ДВ бр.104/1996г. Помощник-нотариусите нямат такава компетентност. Правилникът за вписванията, ДВ бр.101/1951г., отделя в чл.33а б.“ б-д“ четири книги за вписвания и съхраняване на завещания: книга, образувана от извършените в района нотариални завещания и актове за отмяна на тези завещания; книга за предадените за пазене, обявяване и връщане на

саморъчни завещания ; описна книга за саморъчни и нотариални завещания; и азбучен указател само за нотариалните дела и завещания. Освен това Наредба № 2/2005г. за воденето и съхраняването на имотния регистър, ДР бр.39/2005г., издадена от Министъра на правосъдието, в чл.27 ал.1 т.7 предвижда да се вписва в имотния регистър препис от завещание, в което се завещава недвижим имот или вещно право върху такъв имот. Цялата тази нормативна уредба е доказателство за строго формалния характер на завещанието с предмет недвижим имот и на волята на законодателя този факт да бъде оповестен. За по-голяма пълнота на изследването е добре глава втора да бъде обогатена с посочената информация. В тази част от труда действително се изгражда едно разширено определение на завета, като последният бива отграничен от други сходни институти. Става дума за завета и общото завещателно разпореждане, заветът и частното правоприемство, като тук се разглеждат и различни хипотези, предвидени в Закона за наследството. Като положителна може да се приеме идеята на дисертанта в тази глава да бъде включена съпоставка между завета и застраховка „Живот“. Като удачно може да се приеме и разглеждането на модалитетите в контекста на завета – условие, срок и тежест.

Глава трета е посветена на видовете завет и техните практически особености. На същата тема авторът е публикувал и статия в сп. “Правна мисъл“, кн.4/2022г. Цялата част е в обем на 22 страници. Основно внимание се отделя на двата вида завети: пряк и косвен. Като критерий авторът възприема действието на завета – дали то настъпва пряко или косвено. Пряк е този завет, при който правото, обект на разпореждане , преминава непосредствено в полза на заветника от момента на откриване на наследството. Достатъчно е заветът да бъде приет. Тази теза е правилна, защото за да се придобие завещаното право, наследството трябва да бъде прието. С други думи, макар и заветът да се счита пряк, необходимо е да е налице приемане на волята на наследодателя от страна на заветника. Косвеният (непряк) завет се установява като задължение за наследниците или другите заветници да учредят дадено право на косвения заветник. Тук обаче отново присъства като необходим елемент приемането на завещанието. Струва ми се, че в тази част от изследването дисертантът би могъл да заимства в изложението си установени вече в нашето законодателство и правна книжнина постулати относно придобиването на наследството. Става дума за двете системи за придобиване от наследниците на наследството, останало след смъртта на наследодателя: първата, при която наследството преминава върху наследниците

автоматично, *ipso iure*, и втората, която се основава на приемане на откритото наследство (вж. В.Петров, Приемане на наследство, изд.Сиела, 2014г., стр.102-103). По този начин ще се открие същественото за завета като придобивен способ, а именно приемане на наследството, което е въведено изрично със ЗН от 1949г. Приемането като волеви акт е валидно и за двата вида завет. Съвсем общо е разгледан заветът на вещни, облигационни и други права, като по-подробно това е направено в следващата част. Тук се изследват и транслативната и правоучредителната сукцесия. Авторът много добре се е справил с транспонирането на тези институти към изискванията на наследственото право. Няма спор, че макар въпросът за сукцесиите да е в обсега на общата част на гражданското право, тя често се среща и при завета, затова е от значение този институт на общата част да бъде транспониран и към казусите в наследственото право. Тук дисертантът въвежда термините правоучредителен и правопрехвърлителен завет.

В глава четвърта се разглежда предметът на завета и различните права, които могат да се придобиват чрез завет. Всички те са част от имуществото на наследодателя. Първата група права, които авторът представя, се личните и семейни права. Относно тях той обобщава, стр.141, че правата от тази група понастоящем без изключение са негодни да бъдат предмет на частни завещателни разпореждания. Втората група права – предмет на завета, са вещните права, като с основание се посочва , че последните са най-често срещаната хипотеза на завет. Може да се сподели неговото становище, че не е необходимо те да имат икономическа и потребителска стойност. За да бъдат обект на завещателно разпореждане е достатъчно това да бъдат вещи според възприетото в правната теория определение. От това следва, че всички видове вещни права, могат да бъдат предмет на завещателно разпореждане, ако принадлежат на наследодателя и ако законът не постановява друго. Относно формата на завета, дисертантът правилно определя спазването на чл.24 или чл.25 ЗН за задължително. Що се отнася до вписването на завет с предмет недвижим имот, вече бяха направени съответните бележки. Предмет на завета, според автора, може да бъде както правото на собственост, така и ограничените вещни права. По отношение на определянето на вещта, индивидуално или родово, дисертантът е прав, че и двете форми на определяне са допустими. На практика обаче може да възникне проблем, ако един недвижим имот не е достатъчно добре конкретизиран. В наши дни, с въвеждането на идентификатор на недвижимите имоти, нещата в определена степен се улесняват, но ако не може да се достигне до ясна конкретизация на обекта,

съдилищата са отказвали да допуснат реституция на поземлен имот, придобит по наследство (в. т.см. Стоянов В., „Обезщетяване на собственици на одържавени имоти при приватизация“, сп. „Административно правосъдие“, кн.6/2002г.). Ето защо може да се сподели мнението на докторанта, че по-добра конкретизация ще е нужна не само при завещаването на право на собственост, но и при учредяване на ограничено вещно право.

Освен вещните, предмет на завета могат да бъдат и облигационни права. Според автора облигационните права, като правило, са годен предмет на завета, освен когато това право е непрехвърлимо по волята на страните или по разпореждане на закона. По-нататък в изложението следва разглеждането на различни казуси, при които облигационното право може да бъде предмет на завет. Според дисертанта най-същественото различие между прехвърлянето на вземане и завета на облигационно право се свежда до момента, в който всеки от тях произвежда своето действие. Цесията е способ за прехвърляне на вземанията между живи хора, докато заветът дава възможност прехвърлянето на вземането от имуществото на покойния в патримониума на живия да бъде извършено по-късно.

Следва анализ на завети на трудови и осигурителни права, на права на интелектуална собственост, завет на съвкупности, на търговско предприятие и дейността на едноличен търговец, както и на членствени правоотношения. Тук на подробно разглеждане е подложен заветът на членство в събирателно дружество, в ООД, в АД, в кооперации и специално в ЖСК. По отношение на завета на съвкупност авторът защитава тезата, че ако дадена съвкупност е законоустановена до степен, позволяваща разпоредителна сделка, няма причина, която би възпрепятствала извършването на завет. Предмет на завета може да бъде и дял от съпружеска имуществена общност. Отделно място е отредено на завет на плодopolзване – чл.17 ал.2 ЗН, и завет на плодopolзване и гола собственост при условията на чл.35 ЗН. Тук трябва да се обърне внимание на действащите по това време нормативни актове. ЗН е обнародван в ДВ бр.22/29.01.1949г. По това време в сила е бил Законът за имуществата, собствеността и сервитутите (ЗИСС), ДВ.бр.29/1904г. Законът за собствеността е обнародван в ДВ бр.92/1951г. Именно в ЗИСС, чл.156 и следв., се употребява терминът „плодopolзване“. Действащият в момента ЗС използва само термина „право на ползване“ със съответната уредба в чл.56-62 ЗС. Не ще и съмнение, че ЗН, използвайки термина плодopolзване, има предвид всички права, които има ползвателят съобразно уредбата в ЗИСС. В ЗС тези права са стеснени до няколко

текста, но именно те трябва да се имат предвид при съвременното прилагане на разпоредбите на чл.17 ал.2 и чл.35 ЗН. Богатата уредба на ЗИСС е отменена и правата на ползвателя са тези, които посочва ЗС. Трябва обаче да се съгласим с автора, че разпоредбата на чл.17 ал.2 ЗН е уникална по своята същност, защото трансформира едно общо завещателно разпореждане в частно. Може да се приеме и неговото предложение *de lege ferenda* разпоредбата на чл.17 ал.2 да бъде отменена. Цялата алинея се състои само от едно изречение. Удачно е анализирана и разпоредбата на чл.35 ЗН.

Интерес представлява заветът на владението и други фактически състояния. Няма спор, че владението е част от имуществото на наследодателя, в т.см. ТР № 1/2012г. ОСГК. Струва ми се, че то може да бъде обект на разпореждане вкл. и със завет, ако формално е обективизирано като вещно право. Това може да се получи при добросъвестното владение, когато наследодателят разполага и с документ за собственост на имота, а ако той е недвижим, има и нотариален акт. Към това може да се добави, че заветът (за разлика от завещанието) е годно правно основание по смисъла на чл.70 ал.1 ЗС. В този случай трябва да се има предвид и разпоредбата на чл.19 ЗН. Правя обаче уговорката, че темата изисква повече внимание, защото дава повод за анализиране на много хипотези и може да бъде предмет на самостоятелно изследване.

В глава пета от дисертацията са разгледани основанията за недействителност на завета, както и за неговата отмяна. Дисертантът разглежда основанията за нищожност като общи, уредени в ЗЗД, и специални – тези, които са посочени в ЗН. Според него прилагането на общите основания е сравнително рядко, а по-чести са случаите, при които се прилагат разпоредбите на в раздел VI от глава III ЗН. На практика в тази глава е направен обстоен анализ на чл.42 ЗН, който урежда основанията за нищожност на завета и чл.43, уреждащ основанията за унищожаемост. Напълно основателно авторът е поставил акцент върху разпоредбите на ЗН, защото те се явяват специален закон спрямо ЗЗД, а е известно, че специалният закон дерогира общия. Разгледани са последователно всички основания за нищожност и унищожаемост. Анализът е задълбочен, а направените изводи правилни.

По отношение на отмяната на завета докторантът е възприел сходен подход. Най-напред са разгледани общите основания за отмяна на завещания – чл.38-40 ЗН, а след това специалното основание за отмяна на завет – чл.41 ЗН. Същевременно е разгледана хипотезата, уредена в чл.54

ал.1 СК, която е специфична спрямо тези, уредени в ЗН, защото изхожда не от волята на наследодателя, а от прекратяването на брачната връзка. В случая „отмяната“ се явява като косвена последица от прекратяването на брака. Специалната норма за отмяна на завет е разгледана отделно.

В глава шеста е разгледана отговорността на заветниците, като това е най-малката по обем част от дисертацията. Тук предмет на анализ е искът по чл.66 ал.2 ЗН, потестативното право по чл.68 ЗН, както и отговорността на заветниците при възстановяване на запазена част.

Дисертацията завършва със заключение, в което са обобщени изводите от направеното изследване. Авторът приключва всяка глава с изводи, отнасящи се към направения анализ, но в края тези изводи се отнасят до целия труд.

В дисертацията се открояват следните по-важни приносни моменти:

1. Темата относно действието на завета не е цялостно разработвана в българската правна книжнина. Някои от въпросите, обсъдени в труда, са били засягани в отделни съчинения, но не са били разглеждани в тяхната систематична обвързаност;

2. При анализа е използвана съдебна практика, основно тази на висшите съдебни инстанции, ангажирана и със съответното тълкуване на правните норми, уреждащи института на завета;

3. В съчинението има историческа част, която проследява развитието на наследствените правоотношения и в частност на завета. Това изследване не е самоцел, а се стреми да открие основните социални потребности, довели до възникването на споменатия правен институт и да посочи измененията, които той претърпява с оглед потребностите на гражданския оборот;

4. Проведен е и сравнителноправен анализ на разрешенията, които дават френският и италианският граждански кодекси. На основание връзката между наследственото законодателство на нашата държава с това на посочените други две са изведени предложения, свързани с тълкуването на правните норми и предложения *de lege ferenda*;

5. С оглед на остарелия понятиен апарат, а също и правна уредба (ЗН е от 1949г.) са разгледани разпоредби през призмата на съвременните обществени потребности;

6. Направен е опит за диференциране и очертаване на завета. За целата са посочени основните му белези като правен институт и е предложена дефиниция.

Към посочените приноси може да се добави ясният и точен изказ на дисертанта, използваният научен апарат и цитираната съдебна практика. Съчинението се чете леко, а използваната практика го прави полезно и за практикуващите юристи помагало.

Към труда могат да се отправят и критически бележки (някои от които бяха направени в хода на рецензията), но те намаляват общата му стойност.

Авторефератът е в размер на 32 страници и коректно следва изложението на дисертацията. В него е направена обща характеристика на труда, като в края са посочени и приносите.

Дисертантът е автор на четири статии по темата на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на направеното изложение убедено предлагам на Научното жури да присъди образователна и научна степен „доктор“ на задочен докторант Никола Петев Йовчев за изготвения от него дисертационен труд „Действие на завета по българското наследствено право“, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право.

Рецензент:

проф. Стоянов

13.06.2024